

Акуленко В. Л.
Шосткинський інститут Сумського державного університету
Пригара І. О.
Шосткинський інститут Сумського державного університету

АКТИВІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

В статті наведені методи стимулювання процесу активізації екологічного аудиту. Запропонована схема процесу активізації екологічного аудиту та регіональна програма активізації екологічного аудиту. Розглянуті завдання, які необхідно вирішити для реалізації напрямів екологічного розвитку екологічного аудиту на регіональному рівні.

Ключові слова: екологічний аудит (ЕА), програма, активізація, стимулювання.

В умовах ринкових відносин особливої уваги потребує розроблення сценарію щодо розвитку інституційного підґрунтя і стимулювання процесу екологічного аудиту як ефективного напрямку формування ринку екологічних послуг на державному та регіональному рівнях.

Теоретико-методологічним аспектам ефективного природокористування в цілому та на регіональному рівні присвячені роботи багатьох вчених-економістів: Н. В. Караєвої, О. В. Кліменко, О. А. Ліпанової, Є. В. Мішеніна, С. М. Осипенко, В. О. Паламарчука, І. М. Сотник, О. В. Степанової. Зокрема, аналіз екологічності підприємства за показниками еколого-економічного рівня виробництва віддзеркалено в працях Є. В. Мішеніна, В. О. Паламарчука, І. М. Сотник [4, 5]. Врахування екологічного чинника у господарській діяльності підприємств, що є дуже важливим в умовах концепції сталого розвитку України, обґрунтовувалось у працях Н. Н. Андреевої щодо сучасного бачення формування стратегічних підходів на підприємстві [7].

Акцентування уваги на інвестиційній діяльності як одного із дієвих важелів стимулювання природокористування і вагомого фактору впливу на рівень конкуренції та інвестиційної привабливості як підприємства, так і регіону знайшло своє відображення в працях О. В. Кліменко [2]. Причини стихійного втручання держави в процес розвитку екологічного аудиту в Україні досліджувались О. А. Ліпоною [3]. У сучасній економічній українській літературі не висвітлено науково-методичний підхід до стратегії активізації екологічного аудиту в регіоні, який базується на розробленні відповідної регіональної програми.

Мета статті – дослідити процес активізації екологічного аудиту на рівні регіону.

Для досягнення мети у статті сформульовані та розв'язуються наступні завдання:

- визначити методи стимулювання процесу активізації екологічного аудиту;
- розробити схему процесу активізації екологічного аудиту та регіональну програму активізації екологічного аудиту;
- розглянути завдання, які необхідно вирішити для реалізації напрямів екологічного розвитку екологічного аудиту на регіональному рівні.

З метою забезпечення впровадження розроблених теоретичних та науково-методичних положень щодо управління активізації екологічного аудиту (АЕА) автором запропонована регіональна програма АЕА, яка спрямована на стимулювання

ринку екологічного аудиту за рахунок впровадження принципів АЕА.

Управління і стимулювання процесу активізації екологічного аудиту на регіональному рівні необхідно здійснювати, насамперед, через підтримку підприємств, що впроваджують і розробляють власну політику екологізації і систему екологічного аудиту.

Таке стимулювання може здійснюватися за допомогою поєднання так званих методів “батога і пряника” [1]. У першому випадку (метод “батога”) – підвищення податків на підприємствах, що випускають екологічно брудну продукцію за допомогою природоємних технологій, особливо в регіонах з напруженою екологічною ситуацією і регіонах, що володіють альтернативними варіантами свого економічного розвитку. Але рішення про таке підвищення може бути вироблене лише на основі проведення екологічного аудиту.

За Н. В. Караєвою, політика методу “пряника” пов’язана, насамперед, з наданням податкових пільг підприємствам, які впроваджують природозберігаючі технології, виробляють продукцію з поліпшеними екологічними характеристиками. До такого роду пільг можуть бути віднесені:

- цільові податкові пільги, включаючи відстрочення стягнення податків;
- зменшення податку на прибуток на суму, яку підприємства планують інвестувати в екологізацію свого виробництва та проведення екологічного аудиту за власним бажанням;
- зниження податку на додану вартість при закупівлі підприємством нового технологічного обладнання, що відповідає сучасним екологічним вимогам;
- звільнення від сплати податків окремих категорій платників податків, вилучення з оподаткованої бази окремих елементів об’єктів оподаткування.

У науковій літературі зазначається також про такий стимулювальний захід використання власних коштів підприємства, спрямованих на екологізацію виробництва, як впровадження практики прискореної амортизації основних фондів екологічного призначення та екологічно чистого обладнання.

На відміну від традиційних напрямків екологічного регулювання, таких, як охорона повітряного і водного басейнів, утилізація відходів виробництва і споживання, екологічне виховання й освіта, вважаємо за необхідне виділення додаткових напрямків регіональної політики у рамках процесу активізації ринку екологічного аудиту, а саме:

- сприяння розробленню та впровадженню екологічного підприємництва;
- удосконалення інфраструктури ринку екологічного аудиту;
- поліпшення інвестиційного клімату в регіоні, в першу чергу, за рахунок формування бази даних екологічної репутації підприємства (ЕРП);
- стимулювання системи екологічно орієнтованого менеджменту;
- організація взаємодії державних структур управління з науково-дослідними організаціями екологічного спрямування у рамках реалізації пріоритетних еколого-економічних проектів та ініціатив;
- удосконалення системи економічної мотивації суб’єктів ринку екологічного аудиту;
- екологізація процесів споживання та надання послуг;
- екологізація умов формування особистості і трудових ресурсів;

– удосконалення екологічної паспортизації підприємства.

Необхідно зазначити, що в цьому контексті потрібно чітко усвідомлювати необхідність координування очікувань бізнес-сектору стосовно дій влади, оскільки влада може проводити таку політику, при якій участь бізнесу в забезпеченні екологічної безпеки регіону та держави стане корисною не лише для місцевого населення, але й для самого бізнесу. Від регіональної влади підприємства чекають системних заходів з формування політики підтримки інвестицій у підвищення екологічної репутації підприємств.

При умові, коли держава намагається впливати на екологічну діяльність підприємства за допомогою економічної мотивації, переконання або залучення до суспільної діяльності, підприємства вважають таку поведінку порушенням права автономної економічної діяльності підприємств [8]. Держава може намагатися впливати не лише на короткострокові економічні інтереси підприємства, але й на їх місію та довгострокові економічні інтереси, що свідчить про наявність загальних інтересів.

На наш погляд, в основі активізації екологічного аудиту на регіональному рівні треба створити перехід від необхідності екологічно орієнтованої діяльності кожного окремого суб'єкта господарювання до “бажаності” екологізації за рахунок підвищення екологічної репутації. При цьому економічна ефективність заходів щодо проведення екологічного аудиту буде простежуватися в усіх формах прояву: збільшення прибутку підприємства, скорочення витрат виробництва, поліпшення якості навколишнього середовища, зниження обсягу споживання природних ресурсів, підвищення якості життя, поліпшення умов праці.

На регіональному рівні надзвичайно актуальною є проблема поліпшення інвестиційного клімату як організаційно-економічних умов і факторів АЕА.

Постійний контроль за діяльністю підприємств з боку регіональних органів влади та відповідний самоконтроль будуть сприяти зниженню екологічного ризику, підвищенню екологічної стійкості і, як наслідок, підвищенню інвестиційної привабливості регіону.

Для стимулювання екологічної репутації підприємств з боку регіональної влади можуть бути запропоновані такі типи програм впливу та контролю [8]:

- регулятивні програми, що спираються на законну владу та право дозволяти або забороняти;
- програми економічної мотивації, що використовують грошові кошти винагороди або покарання;
- програми переконання, заохочення або догани;
- програми залучення до соціально-екологічного розвитку регіону можуть розширювати сферу послуг.

Погодимося, що майже всі програми спільного соціально-економічного розвитку міста, регіону, держави, що реалізуються підприємствами й органами регіональної влади, повинні бути побудовані швидше на основі позитивної мотивації легітимності і прийняття політичного втручання, ніж на системі примусу й контролю [8].

Нами розроблена схема процесу активізації екологічного аудиту в регіоні на основі формування регіональної програми, яка може бути представлена як умова підвищення рівня екологічної безпеки.

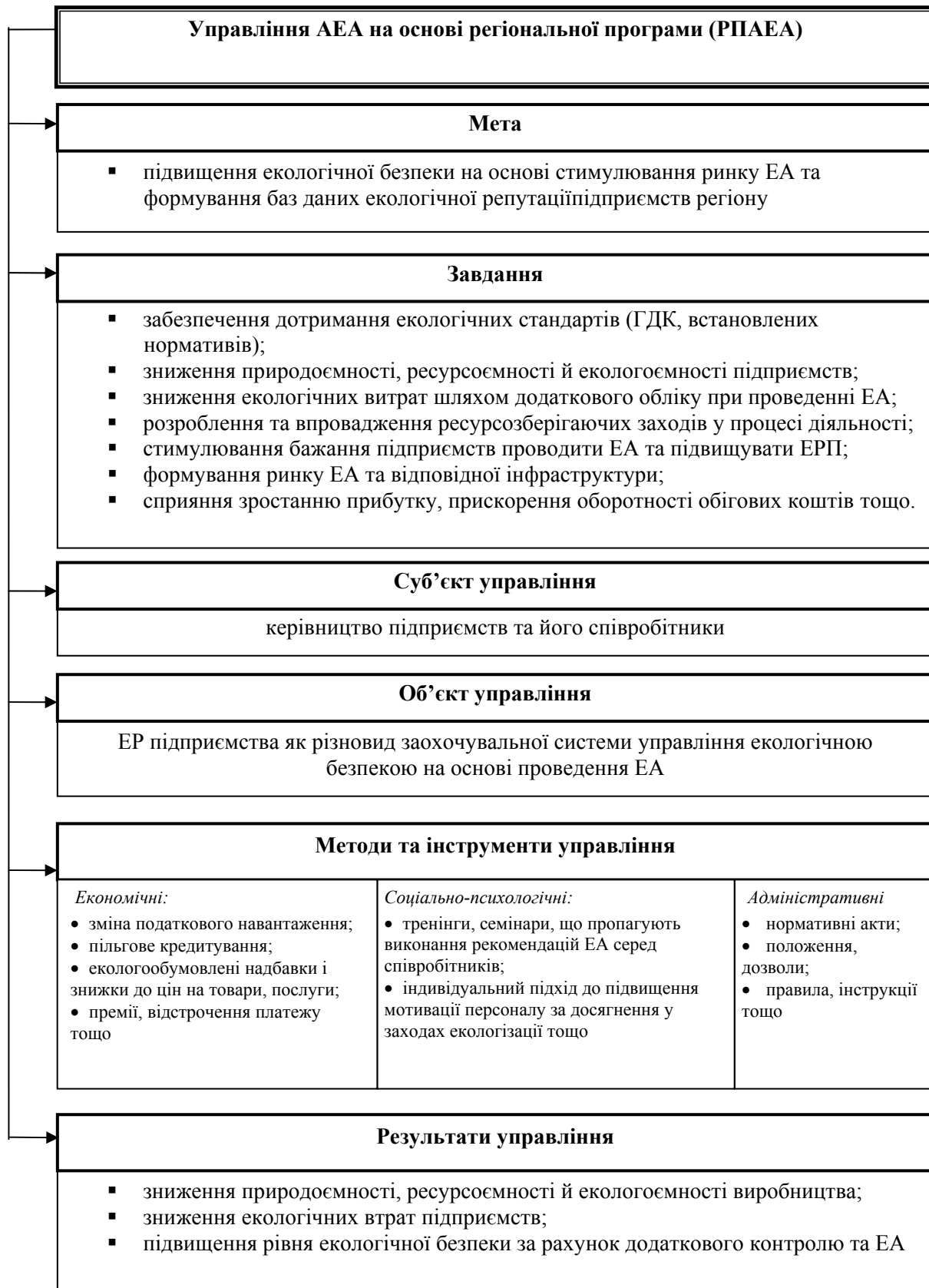

Рис. 1. Загальна схема функціонування регіональної програми активізації екологічного аудиту

З метою забезпечення впровадження розроблених теоретичних і науково-методичних положень щодо управління активізації екологічного аудиту пропонується регіональна програма АЕА (РПАЕА), яка спрямована на стимулювання ринку ЕА за рахунок впровадження принципів АЕА та формування бази даних екологічної репутації підприємств регіону. Для розроблення базової основи РПАЕА пропонується використовувати процесно-системний підхід, що передбачає проходження ряду основних етапів (рис. 1; рис. 2).

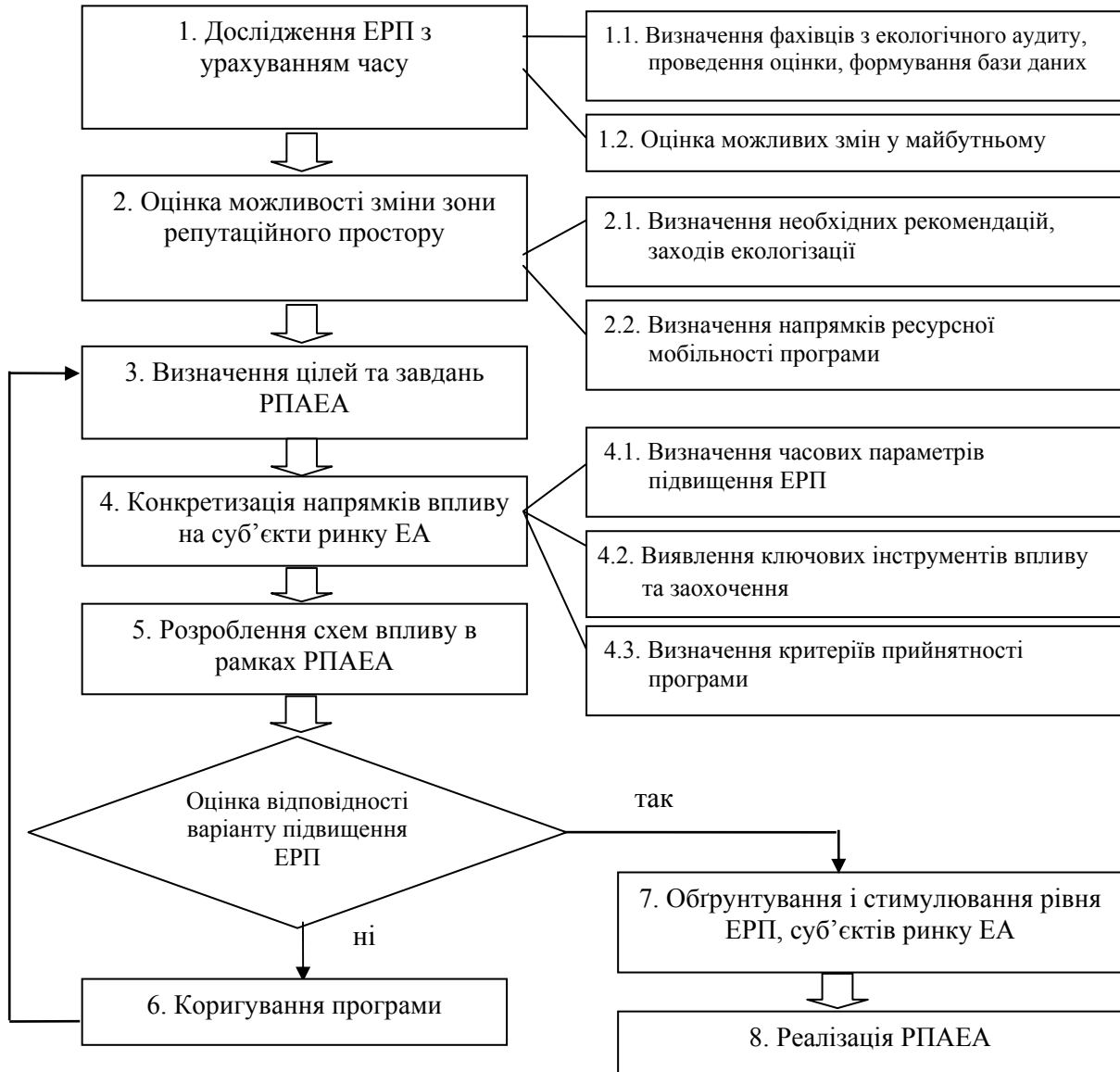

Рис. 2. Концептуальна схема регіональної програми активізації екологічного аудиту

Розроблення РПАЕА покликане сприяти вирішенню таких основних завдань:

– зменшення обсягів антропогенного навантаження шляхом переходу від традиційного управління підприємством на регіональному рівні до управління на основі екологічної репутації;

– урахування екологічного чинника при прийнятті управлінських рішень на підприємстві та при здійсненні управління інвестиційною діяльністю в регіоні;

– урахування екологічного чинника при прийнятті управлінських рішень щодо інвестування певних інноваційних проектів;

– орієнтації трудового потенціалу на підвищення уваги щодо екологічної репутації шляхом проведення додаткових освітніх послуг;

– фінансування заходів природоохоронного призначення з метою формування екологічної репутації підприємства у споживачів і контрагентів тощо.

У свою чергу, прийняття чи неприйняття регіональної програми активізації екологічного аудиту підприємством залежить від того, чи вважає підприємство цю програму економічно вигідною, тобто позитивне співвідношення витрат і результатів на здійснення заходів з АЕА. На прийняття цих рішень впливає також оцінка як короткострокових, так і довгострокових наслідків їх реалізації для підприємства.

Схеми мотивації у рамках регіональної програми активізації екологічного аудиту сприяють короткостроковим і довгостроковим еколого-економічним інтересам підприємств та націлені на збільшення ступеня впливу держави на автономію та екологічну діяльність підприємства. У праці [8] стверджується, що сутність соціально відповідального управління промисловими підприємствами, як основи сталого розвитку полягає у створенні сприятливих умов для реалізації довгострокових стратегій економічного розвитку бізнесу на основі дотримання балансу вимог та очікувань зацікавлених сторін з урахуванням потреб і цінностей суспільства, локальної громади міста, регіону.

На регіональному рівні для реалізації напрямів подальшого розвитку екологічного аудиту в Україні та запровадження ефективної системи екологічного аудиту, на нашу думку, необхідно вирішити такі завдання:

Визначити регіональні підприємства за показниками впливу на навколишнє середовище і рівнем розвитку економіки регіону.

Провести комплексний екологічний аудит підприємств із залученням професійних аудиторів та підготувати економічно обґрунтовані рекомендації з визначенням комплексу маловитратних заходів щодо екологізації технології виробництва, запровадження більш чистих технологій тощо.

Сформувати банк даних практичного проведення екологічного аудиту як у регіоні, так і в Україні з визначенням типових порушень екологічного законодавства та поширених еколого-економічних показників для створення рейтингової системи на основі екологічної репутації.

Розробити систему показників для удосконалення роботи екологічного аудитора, розвивати навчальні і впроваджувальні центри екологічного аудиту.

Уніфікувати систему еколого-економічних показників для комплексного аудиту підприємства, розробити галузеві (та регіональні) методичні рекомендації проведення екологічного аудиту та визначити можливості підприємств стосовно запровадження результатів екоаудиту і “зелених” технологій.

Визначити перелік інститутів громадського суспільства та бізнес-сектору, співпраця і взаємодія з якими бажана чи об’єктивно необхідна під час проведення екологічного аудиту і активізувати роботу з ними.

Внести необхідні зміни і доповнення до Закону України “Про екологічний аудит” з метою приведення його у відповідність до інших актуальних законодавчих актів, у тому числі і міжнародних, які прямо чи опосередковано впливають на регулювання

екоаудиторської діяльності.

Сприяти забезпеченню професійної незалежності екологічних аудиторів, у тому числі за узгодженням загальних зборів акціонерів, які зацікавлені у підвищенні екологічної репутації підприємства, та встановити прозорість персоніфікації проведення процедури екологічного аудиту.

Поглибити співпрацю еколого-аудиторських фірм та організацій України з міжнародними та європейськими професійними організаціями.

Сприяти подальшому розвитку методології і методики екологічного аудиту на основі використання інформаційних технологій.

Висновки. Таким чином, незважаючи на численні здобутки у галузі екологічного аудиту, існує досить багато проблем у сфері екоаудиторської діяльності, що потребують вирішення у найближчому майбутньому.

Екологічна репутація підприємства є заохочувальним інструментом в системі регіональної програми активізації екологічного аудиту та стає досить ефективним чинником, який враховує еколого-економічні результати від проведення екологічного аудиту, спрямовує стратегію екологізації підприємства в регіоні. Це потребує ефективних і економічно обґрунтованих рішень в багатьох питаннях природокористування. Проведений аналіз підходів до активізації екологічного аудиту дозволив побудувати цілісну картину цієї важливої наукової проблеми як на рівні підприємства, так і на рівні регіону.

Використані джерела:

1. *Караєва Н. В.* Комплексна оцінка ефективності механізмів екологічного регулювання, спрямованих на забезпечення сталого розвитку території : дис. ... канд. екон. наук : 08.08.01 / Наталія Веніаминівна Караєва – Суми, 2005.– 230 с.
2. *Кліменко О. В.* Еколого-економічне обґрунтування інвестиційної діяльності промислового підприємства : дисертація ... канд. екон. наук / О. В. Кліменко. – Суми : СумДУ, 2011. – 240 с.
3. *Ліпанова О.А.* Споживча політика: національні та регіональні пріоритети / О. А. Ліпанова // Третя науково-практична інтернет-конференція “Проблеми ринку та розвитку регіонів України в 21 столітті”. – Одеса, ОПУ, 17-19.05. 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://economics.opu.ua/files/science/2012/16.05/section_2.pdf
4. *Мішенін Є. В.* Конспект лекцій з дисципліни “Теорія еколого-економічного аналізу” / Є. В. Мішенін, Н. В. Мішеніна, І. М. Сотник. – Суми : СумДУ. –2004. – 141 с.
5. *Мішенін Є. В.* Еколого-економічні та соціальні нариси з проблем природокористування : монографія / Є. В. Мішенін, В. О. Паламарчук, П. І. Коренюк. – Дніпропетровськ : Пороги, 2004. – 258 с.
6. *Осипенко С. М.* Управління діловою репутацією підприємства на основі факторно-операційного підходу / С. М. Осипенко, О. А. Товма // Научно-технический сборник “Комунальное хозяйство городов” (ХНУГ им. А. Н. Бекетова), № 104. – С. 172-176. – [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://khg.kname.edu.ua/index.php/khg/article/download/559/554>
7. *Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях : монографія / Н. Н. Андреева, Є. В. Белашов та ін. ; за науковою редакцією д.е.н., проф. Є. В. Хлобистова. – Сіферополь : ПП “Підприємство Фенікс”, 2010. – 582 с.*
8. *Степанова О. В.* Організаційно-економічні основи соціально відповідального управління промисловими підприємствами : дисертація ... канд. екон. наук 08.00.06 / Олена Вікторівна Степанова. – Суми : СумДУ, 2008. – 216 с.

Акуленко В. Л., Пригара І. А. Активизация экологического аудита на региональном уровне.

В статье приведены методы стимулирования процесса активизации экологического аудита. Предложена схема процесса активизации экологического аудита и региональная

программа активизации экологического аудита. Рассмотрены задачи, которые необходимо решить для реализации направлений экологического развития экологического аудита.

Ключевые слова: экологический аудит, программа, активизация, стимулирование.

Akulenko V. L., Prigara I. A. Activation environmental audit at the regional level.

In the article the incentives revitalization process of environmental audit. The scheme of the revitalization process of environmental audit program and enhance regional environmental audit. The problem to be solved to implement environmental development trends of environmental auditing.

Key words: environmental audit, program, activation, stimulation.

УДК 332.14:330.1(477)

Жукова Н. В.

Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД)

ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МАЛИХ МІСТ В СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто загрози та виклики забезпечення сталого розвитку малих міст у системі регіональної економічної безпеки України. Проаналізовано зміст категорій “загроза” та “ризик”, виокремлено основні внутрішні та зовнішні загрози на регіональному рівні. Досліджено особливості викликів безпечного економічного зростання малих міст України та їх зв'язок з загальнорегіональними викликами. Доведено вплив синергетичного ефекту сталого розвитку малих міст як потужного фактору протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Ключові слова: сталий розвиток, регіональна економічна безпека, загрози, ризики, мале місто, виклики, синергетичний ефект.

Забезпечення економічної безпеки держави є одним із найактуальніших питань досліджень у сучасній економічній літературі. Загальнодержавний рівень економічної безпеки визначається рівнем безпеки регіональних систем, а процес гарантування економічної безпеки держави реалізується на основі врахування і дотримання безпеки регіональних складових. У теперішній час регіон стає головним суб'єктом економічних та політичних відносин, саме тому необхідно приділяти увагу не тільки формуванню економічної безпеки країни в цілому, але й її регіонів як основних складових цієї безпеки.

Економічна безпека на регіональному рівні розглядається як стан економіки регіону в певний момент часу та як сукупність таких властивостей регіональної економічної системи, які забезпечують сталий економічний розвиток та досягнення інтересів регіону в межах національної економіки [1]. Одним з важливих напрямів практичної реалізації політики регіональної економічної безпеки є становлення і розвиток окремих територій, зокрема, великих та малих міст, селищ та сільської місцевості, прикордонних та транскордонних територій.

Економічна безпека малих міст є критичним фактором для розвитку регіональної економіки України, формування та розвитку її людського та інноваційного капіталу. Адже малі міста є зв'язуючою ланкою між великими містами та віддаленими сільськими територіями, вони відіграють важливу роль у сприянні інтеграційних